

OLIY TA'LIM MUASSASALARI MOLIYAVIY FAOLIYATINI STRATEGIK BOSHQARISHING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Adizov Bobir Baxtiyorovich

Buxoro davlat universiteti reja-moliya bo'limi boshlig'i (Mustaqil izlanuvchi)

adizov.b@mail.ru

MAQOLA HAQIDA

Qabul qilindi: 24-iyun 2024-yil

Tasdiqlandi: 26-iyun 2024-yil

Jurnal soni: 11

Maqola raqami: 14

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v11i11.952>

KALIT SO'ZLAR/ Ключевые слова/

keywords

Moliyaviy barqarorlik, byudjet, moliyalashtirish, takomillashtirish, iqtisodiy taraqqiyot, inovatsion shakllari, metodlar, autorsing, struktura, aktsiyalashtir

ANNOTATSIYA

Mamlakatimizda hozirgi kundagi eng dolzarb muammolardan biri oliy ta'lim bozorini shakllantirish va samarali rivojlantirishdir. Bunga erishish oliy ta'lim bozoridagi iqtisodiy munosabatlarni takomillashtira borib, raqobatbardosh, malakali ishchi kuchi va iqtisodiyotni bozor tamoyillari asosida boshqaruvchi mutaxassislarni shakllantirish va takror hosil qilish bilan bog'liq. Maqolada oliy ta'lim muassasalarining o'zini-o'zi moliyalashtirish tizimiga o'tgandan keyingi moliyaviy holati va uning ta'lim sifatiga ta'siri tahlil qilingan

Kirish. Hozirgi davrda inson kapitaliga, inson mehnati sifatini oshirishga qilinadigan xarajatlar iqtisodiyotning barcha soha va tarmoqlari samaradorligi oshishi, ularni bozor talablari negizida qayta qurish uchun asosiy omil hisoblanadi. Chunki inson kapitaliga kelajakda jamiyatning yanada yuqoriroq daromadlar manbasi va jamg'arilib boriladigan xazina sifatida qaralishi mumkin. Shu bois oliy ta'lim tizimi rivojlana borib, jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga zamin yaratadi.

Ma'lumki, inson kapitali oliy ta'lim jarayonida aholi tomonidan bilimlar o'zlashtirilishi natijasida shakllanadi va qiymati oshib boradi. Inson kapitaliga investitsiyalar oliy ta'lim xizmatlari bozori orqali amalga oshiriladi.

Mamlakatimizda hozirgi kundagi eng dolzarb muammolardan biri oliy ta'lim bozorini shakllantirish va samarali rivojlantirishdir. Bunga erishish oliy ta'lim bozoridagi iqtisodiy munosabatlarni takomillashtira borib, raqobatbardosh, malakali ishchi kuchi va iqtisodiyotni bozor tamoyillari asosida boshqaruvchi mutaxassislarni shakllantirish va takror hosil qilish bilan bog'liq. Haqiqatda ishchi kuchi mehnat bozorida talabgor bo'lishi uchun bilimga, muayyan mutaxassislikka, kasbiy tayyorgarlikka ega bo'lishi lozim.

Oliy ta'lim bozoridagi iqtisodiy munosabatlarni takomillashtirish, fikrimizcha, uning obyekti bo'lgan oliy ta'lim xizmatlarining mohiyati

va tuzilmasini tadqiq etish zaruratini keltirib chiqaradi. Chunki oliy ta'lim xizmatlari bozori ta'lim xizmatlarini ayiribsovlash tizimidir. Aynan oliy ta'lim xizmatlariga bo'lgan talab va taklif o'rtasida bozor muvozanatiga erishish ta'lim xizmatlari bozori shakllanishi va rivojlanishining asosiy iqtisodiy sharti hisoblanadi.

Demak, "ta'lim ne'matlari" deganda, aslida bilimlar tushuniladi. Oliy ta'lim xizmatlari esa bilimlar va ko'nikmalarni iste'molchiga yetkazish bo'yicha faoliyatdir. Amaliy jihatdan mutaxassislik va kasblarning turlari, yo'nalishlari bo'yicha xizmat ko'rsatish uchun oliy ta'lim dasturlari ishlab chiqiladi va oliy ta'lim xizmatlari bozorida iste'molchiga taklif etiladi, iste'molchi esa o'z xohishiga ko'ra uni sotib oladi. Ushbu mulohazalarga asoslanganda oliy ta'lim xizmatlari obyekti asli bilimlar hisoblanadi. "Ta'lim ne'matlari", "o'quv dasturlari" asosini ma'lum hajmdagi bilimlar tashkil etadi, shunday ekan ular "bilim" tushunchasini ma'lum bir nuqtayi nazardan kelib chiqqan holda talqin etish shakllari hisoblanadi. Fikrimizcha, aynan iqtisodiy nazariya nuqtayi nazaridan bilimlar oliy ta'lim xizmatlari bozorining obyekti bo'lib, oliy ta'lim xizmatlari shaklida iste'molchiga yetkaziladi.

"Oliy ta'lim xizmatlari"ning tahlili ularni ma'lum mezonlar asosida turkumlashni talab etadi (1.1-jadval).

1.1 - jadval

Oliy ta'lim xizmatlarining turli mezonlar asosida turkumlanishi¹

Mezonlar	Oliy ta'lim xizmatlarining turlari
1.O'ziga xos ne'mat sifatida	1.1. Xususiy ne'mat 1.2. Ijtimoiy ne'mat
2.O'rmini bosish darajasi	2.1 O'zaro o'rmini bosuvchi xizmatlar 2.2. O'zaro to'ldiruvchi xizmatlar 2.3. Mustaqil xizmatlar
3.Iste'molchiga oliy ta'lim xizmatlarini ko'rsatish	3.1. Pullik xizmatlar 3.2. Pulsiz xizmatlar

Xususan, oliy ta'lim xizmatlari o'ziga xos ne'mat sifatida xususiy va ijtimoiy turlarga bo'linadi. Agarda inson tomonidan iste'mol qilinib, bir vaqtning o'zida boshqa inson undan foydalana olmasa, bu holatda oliy ta'lim xizmatlari xususiy ne'mat sifatida o'ziga xoslik kasb etadi va raqobat tamoyillariga asoslanadi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, oliy ta'lim xizmatlarini xususiy ne'mat sifatida takror hosil qilish bozor munosabatlari asosida amalga oshiriladi. Agarda ne'mat inson tomonidan iste'mol qilinib, ayni paytda boshqa insonlar tomonidan ham

iste'mol qilinishi mumkin bo'lsa, unda oliy ta'lim xizmatlari ijtimoiy ne'mat hisoblanadi. Ijtimoiy ne'matlar o'ziga xos ham, raqobat obyekti ham emas.

Oliy ta'lim xizmatlarini o'rni bosish darajasiga qarab, bir-birining o'zaro o'rni bosuvchi, to'ldiruvchi va mustaqil shakllarga ajratish mumkin. O'zaro o'rni bosuvchi oliy ta'lim xizmatlariga talabning oshishi u bilan bog'liq xizmatning boshqa turiga talab kamayishiga, o'zaro to'ldiruvchi xizmatlarda esa biror-bir xizmatga

¹ Muallif ishlanmasi

talab ortishi boshqa xizmatlarga talab oshishiga olib keladi. Masalan, oliy ta'lim jarayonida axborot texnologiyalaridan keng foydalanish texnikaga xizmat ko'rsatish xizmatlariga talabni o'stiradi. Mustaqil oliy ta'lim xizmatlariga bo'lgan ehtiyoj boshqa xizmatlar bilan bog'liq bo'lmaydi. Oliy ta'lim xizmatlari turlaridan oliy ta'lim tizimining xo'jalik yuritish mexanizmini takomillashtirish va oliy ta'lim muassasalari faoliyatini rejalashtirish jarayonida foydalanish mumkin.

Oliy ta'lim xizmatlarining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati uning negizini tashkil etuvchi bilimlar hozirgi davrda barcha sohalar taraqqiyotida asosiy omilga aylanganligi bilan belgilanadi. Ushbu mulohazalardan kelib chiqqan holda bilimlar iqtisodiy o'sishning asosiy omiliga aylanganligini alohida ta'kidlash lozim. Inson salohiyati harakatiga ta'sir etuvchi omillar o'rtasida aynan oliy ta'lim birinchi o'rinni egallaydi. Shu bois an'anaviy omillar, ya'ni tabiiy resurslar, ishchi kuchi va jismoniy kapitalga nisbatan inson kapitali ko'proq ahamiyat kasb etmoqda. Shuningdek, ijtimoiy boylik oshishining asosiy omili aynan jamg'arilgan bilimlar hajmi va sifati ortishi hisoblanadi.

Bilimlarni ishlab chiqarish, qo'llash va tarqatish ko'proq ijtimoiy institutlar, oliy ta'lim tizimi va oliy ta'lim xizmatlari bozori rivojlanishiga bog'liqdir. Chunki turli axborotlarni bilimga aylantirish va qayta ishlash aynan oliy ta'lim tizimi va fan sohasida amalga oshiriladi. Shunday qilib, oliy ta'lim xizmatlarining ijtimoiy, iqtisodiy mohiyati ular iqtisodiy o'sishda asosiy omil bo'lgan bilimlardan iboratligi, inson kapitalining jamg'arilishi aynan oliy ta'lim xizmatlari sotib olinishi natijasida ro'y berishi, hozirgi davrda uning ahamiyati beqiyosligi, jahon bozorida milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligini ta'minlashda muhim omil ekanligida namoyon bo'ladi.

Ta'lim xizmatlarini o'rinni bosish darajasiga qarab, bir-birining o'zaro o'rini bosuvchi, to'ldiruvchi va mustaqil shakllarga ajratish mumkin. O'zaro o'rini bosuvchi ta'lim xizmatlariga talabning oshishi u bilan bog'liq xizmatning boshqa turiga talab kamayishiga, o'zaro to'ldiruvchi xizmatlarda esa biror-bir xizmatga talab ortishi boshqa xizmatlarga talab oshishiga olib keladi. Masalan, ta'lim jarayonida axborot texnologiyalaridan keng foydalanish texnikaga xizmat ko'rsatish xizmatlariga talabni o'stiradi. Mustaqil ta'lim xizmatlariga bo'lgan ehtiyoj boshqa xizmatlar bilan bog'liq bo'lmaydi. Ta'lim xizmatlari turlaridan ta'lim tizimining xo'jalik yuritish mexanizmini takomillashtirish va ta'lim muassasalari faoliyatini rejalashtirish jarayonida foydalanish mumkin.

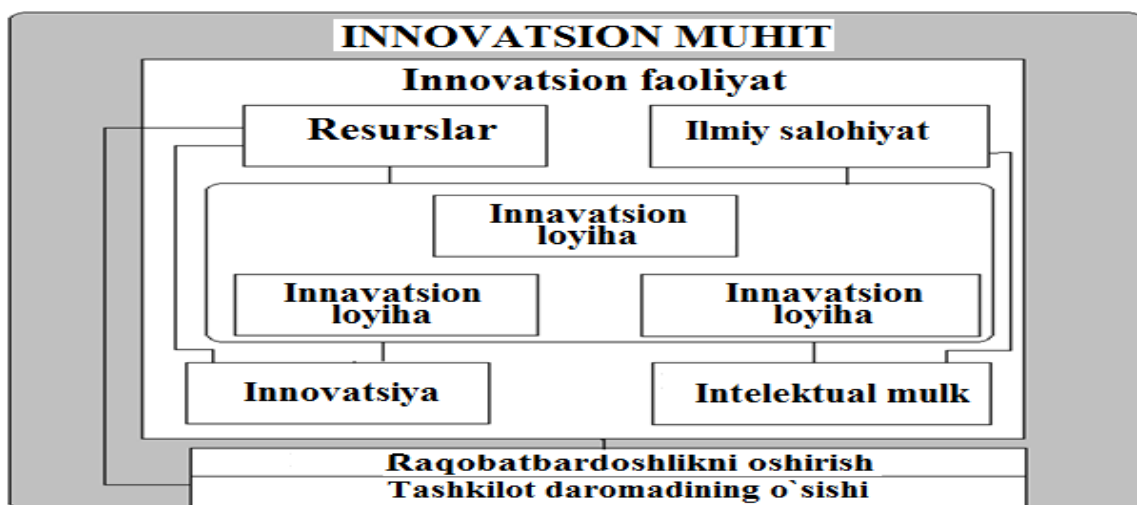
Bugungi kunda axborot texnologiyalar jahon miqosida tovarlar va xizmatlar ishlab chiqarish jarayoniga keskin ta'sir o'tkazmoqda. O'zida "axborot", "ilmiy salohiyat", "innovatsiya", "innovatsion faoliyat", "nou-xau" kabi tushunchalarni mujassamlagan oliy ta'lim birinchi o'ringa chiqmoqda. Mamlakatning iqtisodiy o'sishiga moliyaviy kapital, mehnat sarflari, yer kabi omillarga nisbatan ta'limning qo'shadigan ulushi yuqori bo'lmoqda va u milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lmoqda.

Jahondagi globalizatsiya jarayonlarining rivojlanishi, iqtisodiyotni erkinlashtirish va modernizatsiya qilish kabi masalalar tahlili shuni

isbotlamodaki, mamlakatda innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish va uning raqobatbardoshligini oshirishda asosiy o'rinni oliy ta'lim tizimida birinchi navbatda ta'limni ishlab chiqaruvchi va uni keng xalq ommasiga targ'ib qiluvchi oliy ta'lim muassasalari egallaydi. Bu faoliyat turi bugungi kunda muhim ahamiyat kasb etib bormoqda, chunki oliy ta'lim taraqqiyoti juda tez jadallashmoqda va unda ilgari jamg'arilgan va to'plangan bilim juda tez ma'naviy eskirmoqda. Bu milliy iqtisodiyotni bugungi kundagi rivojlanish darajasiga, uning talablariga mos ravishda mavjud oliy ta'lim tizimi muassasalarida modernizatsiya ishlarini amalga oshirishni talab etadi. Bu mavjud ilmiy salohiyatdan samarali foydalanib oliy ta'lim muassasasini o'quv-tarbiya jarayonida ijodiy - innovatsion rivojlanish yo'nalishida taraqqiy etishni ta'lab etadi.

Umuman birinchi navbatda "innovatsiya", innovatsion faoliyat" tushunchalarining mohiyatini aniqlab olaylik. «Yangilik» va «innovatsiya» tushunchalarini chegaralash maqsadga muvofiq hisoblanadi. Yangilik bu – fundamental amaliy tadqiqotlar, ishlanmalar yoki biron-bir soha samaradorligini oshirish bo'yicha tajriba ishlarining rasmiylashtirilgan natijasidir. Yangilik: kashfiyotlar; ixtirolar; patentlar; mel belgilari; ilg'orlar takliflari; yangi yoki takomillashgan mahsulot, texnologiya, nou-xou; ilmiy yondashuvlar yoki tamoyillar hujjat (andoza, tavsifiya, usul, yo'riqnoma va boshqalar); marketing tadqiqotlari, natijalari va boshqalar. Yangilikning ishlashiga sarmoya qo'yish-innovatsion faoliyatning bir qismidir. Asosiy yangilikni joriy qilish, yangilikni innovatsiya shakliga aylantirish, ya'ni innovatsiya faoliyatini tugallash va ijobiy natija olish, so'ng innovatsiyaga kirishishni davom ettirish. Yangilikni ishlash uchun marketing tadqiqotlarini, ilmiy tadqiqot, tajriba konstruktorlik ishlarini ishlab chiqarishni tashkiliy-texnologik tayyorlash, ishlab chiqarish va natijalarni rasmiylashtirishni olib berish zarur.

Bizning fikrimizcha, innovatsiya bu –ixtiro, yangi texnologik mahsulot, xizmat shaklidagi yoki tashkiliy-iqtisodiy, ishlab chiqarish, ijtimoiy xarakterdagi, tayyor, hal etilgan, xo'jalik subyektida foydalanilayotgan, uning raqobatbardoshligi o'sishini ta'minlaydigan, yakuniy faoliyat natijasidir. Innovatsion faoliyat – bu ilmiy tadqiqotlar, texnik ixtirolar yaratish orqali, korxonani uning moliyasini marketing instrumentlaridan foydalangan holda samarali boshqarish va yakuniy natijada xo'jalikning raqobatbardoshligi o'sishini ta'minlash maqsadida uning iqtisodiy faoliyatiga joriy etishga olib keladigan, innovatsion yangilikni yaratishga yo'naltirilgan jarayondir. Innovatsion faoliyatning kirish qismida uning muhim elementi bo'lgan kadrlar, moliyaviy, axborot, moddiy-texnik ko'rinishdagi resurslar va salohiyatli kadrlar turadi. Loyihaning yakuniy chiqish qismida yangi texnologiya, mahsulot, xizmat, yangi tashkiliy va boshqaruv shaklida yoki intellektual mulk shaklidagi patentlar, litsenziyalar, nou-xau va alohidalashgan vositalar ko'rinishidagi innovatsiya turadi. Bu bilan xo'jalik subyekti innovatsion faoliyat natijasida bozorda muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun raqobat ustunligiga ega bo'ladi, o'z salohiyatini oshiradi va ilmiy kadrlarni rivojlantiradi. OTM subyektlarining innovatsion faoliyati sxemasi 1.2-rasmda keltirilgan.

1.2-rasm. OTM tizimida innovatsion faoliyatning tashkil etilishi.

Innovatsiya bugungi kunda oliy ta'lim muassasini rivojlantirishda asosiy ustivor omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Hozirgi zamon OTMning innovatsion rivojlanishi – bu obyektiv belgilangan, ma'lum maqsadga qaratilgan, bosqichma-bosqich amalga oshuvchi, vaqt mobaynida to'xtatib bo'lmaydigan uni bir holatdan ikkinchi yangi sifat

elementlarini, xususiyatlarni, belgilarni maqsadga muvofiq joriy qilish orqali amalga oshiriladi. OTMning innovatsion rivojlanishi – bu tizimli sifat o'zgarishlari jarayoni bo'lib, uning optimal va barqaror rivojlanishini ta'minlashning asosiy shartlari va mazmuni bo'lib innovatsiyalar va yangiliklar xizmat qiladi.

OTMning innovatsiyalar asosida rivojlanishi bu – yoshlar shaxsiy xususiyatlarining va professional imkoniyatlarining shakllanishi, ijtimoiy kapitalning jamg'arilishi va rivojlanish bilan belgilanadi. Innovatsion tizim yoshlarda fundamental tadqiqotlar va texnologiyalar sohasida axborotlarni tahlil etish va qayta ishlash, mustaqil aqliy mehnat qilish usullari, zaruriy qobiliyatlar va ko'nikmalarni egallashga imkon yaratadi. Bugungi OTM innovatsion tuzilmasi unda fundamental fanning ilmiy tadqiqot ishi (ITI) va mutaxassislar tayyorlash jarayonining bir-biriga yaqinlashayotgani ko'rsatmoqda. Innovatsion rivojlanish strategiyasi OTMni samarali rivojlanish omili bo'lmoqda. Ilgiritgi davrlarda OTM o'z e'tiborini asosan ichki salohiyatdan samarali foydalanishga qaratgan bo'lsa, bugungi kunda amal qilish tizimidan, innovatsion rivojlanish tizimiga o'tishni dolzarb qilib qo'yimoqda.

Innovatsion ta'limning mohiyati bu – ananaviy ta'limdagidek, doimo eskirib borayotgan bilimlar zaxirasini talabalarga uzatishga emas, balki uning bazaviy asoslarini egallab olish va keyinchalik zaruratga qarab mustaqil holda bilimni chuqur o'zlashtirish, mustahkamlash va boyitishga qaratilgan ta'limdir. Shuning uchun ham bunday ta'lim, ana'naviy ta'limga nisbatan ko'proq darajada amaliyot bilan mustahkam bog'liq bo'ladi. Innovatsion ta'limning asosiy maqsadi – OTMda aniq innovatsion oliy ta'lim dasturlarini ishlab chiqish va joriy etish bo'yicha, loyihalarni amalga oshirishda, o'zaro bog'liq muvofiqlashgan majmuali islohotlarni amalga oshirishni ko'zda tutadi. Bizning nufuzli universitetlarimizda ta'limni oldingi an'anaviy modelida talabalar bilim, qobiliyat va professional ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirilgan edi. Uning mohiyati shakllangan bilim, qobiliyat va ko'nikmalarni o'qituvchidan talabaga o'tkazish, bunda o'qituvchi ularning asosiy bilim manbasi bo'lib, uning hajmi va o'zlashtirish uslubiyatini ham belgilab berar edi. O'qituvchi, tarbiyachi, ustoz ushbu oliy ta'lim tizimida yetakchi bo'lg'in edi. Yangi innovatsion ta'lim tizimida oliy ta'lim xizmatining asosiy iste'molchisi bo'lib talaba hisoblanadi. Oliy ta'lim xizmati natijasida sifat jihatdan talaba bilimi, salohiyati keskin o'zgaradi. OTMda innovatsion rivojlanish strategiyasi "nimani o'zgartirish" va "qanday o'zgartirish"ni belgilab beradi. Bu savollarga OTMning innovatsion rivojlanish strategiyasi javob beradi. OTMlar iste'molchilar, kelajakdagi qarshi agentlarni chuqur o'rganish, raqobatchilar bilan aloqa o'rnatish, yangi tijorat tuzilmalar, ularning istiqbolli va ishonchligini aniqlagan holda ularning talablariga yo'naltirilgan siyosat olib bormoqdalar. Uzoq muddatli maqsadlar va innovatsion strategiyalar OTMning ichki va tashqi muhiti o'zgarishlarida o'z ifodasini topmoqda. Shunday qilib OTMning innovatsia asosida rivojlanish moduli bu uning barcha faoliyat sifat darajasini oshirish hisobiga ta'lim, ilmiy va innovatsion faoliyatda uning real raqobatbardoshligini oshiradigan mexanizmlarni ishlab chiqish va joriy etish bo'yicha chuqur integratsiyani talab etadi.

Tahlillarimiz shuni ko'rsatmoqdaki, OTMning o'quv-ilmiy innovatsion majmualni yangi modeli o'zida fundamental ta'limni, akademik fanni rivojlangan keng tarmoqli yuqori texnologik innovatsion tuzilmalar va kichik korxonalaridan iborat bo'lgan yangi modeli milliy innovatsion tizimda yaratilayotgan eng samarali tuzilma elementlari bo'lib hisoblanadi. Bir tomondan bu majmualar innovatsion yangiliklarni yaratish va ularni bozorga chiqarishda foydalanish mumkin bo'lgan amaliyotga nisbatan sezilarli darajada, katta ilmiy-texnik va innovatsion solohiyatiga ega. Bundan tashqari ular innovatsion iqtisodiyot uchun kadrlar tayyorlashga o'tmoqda. Shu bilan birga OTM milliy innovatsion faoliyat o'ziga xos xususiyatlarga ega. Ularga; g'oyadan, yakuniy innovatsion faoliyat natijasiga va undan tovarni bozorga chiqarish o'zida o'quv ilmiy va o'quv ilmiy ishlab chiqarish majmua tuzilmalarini yaratish hisobiga to'la tugallangan innovatsion siklni amalga oshirish imkoniyati mavjudligi; innovatsion siklni barcha bosqichlarini amalga oshira oladigan yuqori malakali (fan doktorlari, nomzodlari,) mutaxassislarning mujassamlashganligi;

iqtisodiyot turli tarmoqlarida innovatsion faoliyat uchun kadrlar tayyorlashda o'quv-ilmiy va ishlab chiqarish ba'zolari va yuqori malakali professor-o'qituvchilarning mavjudligi; talabalarga oliy ta'lim berishda ilmiy tadqiqot tamoyilini amalga oshirish va innovatsion jamiyat asosi bo'lgan ilmiy tashkilotlar bilan birga ilmiy g'oyalarni takror ishlab chiqarish.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining OTMlarida ilmiy-innovatsion faoliyatining rivojlantirishdan maqsad ta'lim, ilmiy-texnik va innovatsion salohiyatdan samarali foydalanib, jahon malaka talablari darajasida mamlakatning ijtimoiy – iqtisodiy rivojlantirish hal etadigan ilmiy va ilmiy-pedagogik mutaxassislarni tayyorlash bo'lib hisoblanadi.

OTMning ilmiy-innovatsion faoliyati subyektlariga quyidagilar kiradi: o'qituvchilar, ilmiy xodimlar, doktorantlar, magistrlar, va bevosita OTM innovatsion faoliyatida ishtirok etuvchi talabalar; kafedralarning ilmiy-tadqiqot laboratoriyalari; OTMning ilmiy-tadqiqot institutlari, ilmiy tadqiqot markazlari; OTMning o'zida marketing, axborot, ekspert, sertifikatsiya, intellektual mulkni qo'riqlash obyektlarini mujassamlagan innovatsion tuzilma bo'g'inlari; OTMning ilmiy texnologik parki; innovatsion markazlar, texnologiyalarning transfert markazlari, biznes inkubatorlar; maxsus tajriba ishlab chiqarish, tajriba eksperimental korxonalar bilan birga konstruktorlik byurolari; OTM bilan innovatsion faoliyat bo'yicha hamkorlik shartnomalariga ega bo'lgan korxonalar va tashkilotlar.

Oliy ta'lim tizimida ilmiy-innovatsion faoliyat quyidagicha tamoyillar asosida amalga oshadi: ilmiy-tadqiqot va oliy ta'lim jarayonlarning birligi va ularning jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy va ma'naviy rivojlanishiga yo'naltirilganligi; yetakchi olimlar, olimlar jamoasini, ilmiy va ilmiy-pedagogik maktablarni qo'llab-quvvatlash"; Davlat dasturlari va loyihalarini amalga oshirish uchun yuqori malakali ilmiy mutaxassislarni tayyorlashning yagona davlat buyurtmalari asosida rejalashtirish mexanizmining mavjudligi; tematik rejalar, ilmiy, ilmiy-texnik va innovatsion dasturlarni turli tanlov turlarini tashkil etish asosida shakllantirish; ilmiy tadqiqotlarning ustivor yo'nalishlarida resurslarni mujassamlashtirish va tayyor maxsulot yaratish bilan yakunlanadigan tadqiqotlarning to'la siklni amalga oshirish; o'z-o'zini boshqarish bilan davlat boshqaruvining optimal nisbatini ta'minlash; oliy ta'lim tizimida innovatsion infratuzilmalarni shakllantirish va rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash; xalqaro ilmiy-innovatsion jamiyatlar bilan integratsiyani kengaytirish.

OTMni innovatsiyalar asosida samarali rivojlanishida, innovatsion infratuzilmani vujudga keltirish muhim omil hisoblanadi. Bugungi jahon oliy ta'lim tizimi bozoridagi nafaqatgina ta'lim, ilmiy-tadqiqot bo'g'inlariga ega va shu bilan birga, universitetlarga innovatsion faoliyatini olib borish imkoniyatlarini yaratuvchi sanoat bilan hamkorlikdagi tadqiqot markazlari, innovatsion texnologik markazlar, sanoat-tadqiqot konsorsiumlar, texnologiyalar transfert markazlari, ilmiy texnologik park, texnopolislar shaklidagi birlashmalar vujudga kelgan. Bunday shakldagi OTM birlashmalari universitetlarning oliy ta'lim va ilmiy tadqiqot faoliyatiga qo'shimcha "uchinchi missiyasi" – aniq ijtimoiy ehtiyojlarni qondirish va shu bilan birga ularning ko'p kanalli moliyalash tizimi orqali barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Bu turdagi universitet birlashmalari bugungi kunda AQSh, Yevropa, Yaponiya va ko'pgina rivojlangan mamlakatlarda o'zining ijobiy natijalarini bermoqda.

Bunday turdagi universitet birlashmalarini tashkil etish tajribasi bizning O'zbekiston Respublikasi Oliy va O'rta maxsus ta'lim tizimida ham tatbiq etilmoqda. Quyidagi 1.3-jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, bugungi kunda respublikamizda OTM to'raligicha o'z lokal tarmog'iga ega, internetga ulangan va zamonaviy kompyuterlar bilan ta'minlangan. O'quv jarayonida fanlardan talabalarga yakuniy baholashlarida to'raligicha kompyuter test sinovlaridan foydalanilmoqda.

1.3-jadval

OTMlar axborot kommunikatsiya texnologiyalari sohasi rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlari

№		2005-yil 1-yanvar holatida	2010-yil 1-yanvar holatida	2015-yil 1-yanvar holatida	2021-yil 1-yanvar holatida
1	OTMlarning umumiy soni	61	61	61	154
2	O'z lokal tarmog'iga ega bo'lganlar soni	49	58	61	154
3	Internetga ulanganlar soni	61	61	61	154

4	Компьютерда тест синовларини амалиётда қўлланганлар сон	49	52	61	154
5	Олий та'лим муассасаларидagi профессор-о'қитувчилар сон	21747	22544	21387	37300
6	Шу jumladan, AKT bo'yicha o'qituvchilar сон	1240	1285	1599	3990
7	Internetdan faol foydalanuvchilar сон	2800	12562	15503	37000
8	Elektron oliy ta'lim va masofadan turib o'qitish vositalaridan samarali foydalanayotgan o'qituvchilar сон	1795	2145	5959	14200
9	Олий та'лим муассасаларida компьютерлар сон	16107	20161	24280	65900

Strategik menejmentning beshta vazifasi mavjud bo'lib, ular quyidagilarda namoyon bo'ladi:

1. OTMning kelajakdagi vazifasi va strategik qarashlarini shakllantirish - uning maqsadini, uzoq muddatli istiqbolini va imidjini aniqlash.

2. Maqsadni belgilash - strategik qarashni amaliy voqeikka aylantirish.

3. Strategiyani ishlab chiqish - OTM faoliyatini tashkil etish usullarini tanlash.

4. Strategiyani amalga oshirish - OTM faoliyatini tashkil etishning tanlangan usullarini amalga oshirish.

5. Oritirilgan tajribani, o'zgaragan sharoitlarni, yangi g'oyalarni va imkoniyatlarning paydo bo'lishini hisobga olgan holda, OTMning strategik qarashlari, maqsadlari, strategiyasi va amaliy faoliyati natijalarni baholash va qo'shimchalar kiritish.

1. Maqsad va strategik qarashlarni shakllantirish-maqsad OTMning asosiy vazifasini shakllantiradi, uning an'analari va mavjud xususiyatlarini tavsiflaydi, strategik qarash OTMning kelajakka yo'nalishini belgilaydi va uning istiqbolli qiyofasini shakllantiradi. Maqsad va strategik qarash ko'pincha bitta subyektdir.

OTMning yirik tarkibiy bo'linmalari - institutlar, fakultetlar va markazlar faoliyat sohasining o'ziga xos xususiyatlari va boshqa farqlar tufayli noyob bo'lgan strategik qarashlarini shakllantiradilar va uni OTMning umumiy strategik qarashlariga moslaydilar.

2. Maqsadni belgilash-OTM uchun maqsadlarni belgilashda uning vazifasi va strategik qarashlari aniq natijalarga aylanadi, ularga erishishga intiladi. Jamoada inertiya va turg'unlikni istisno qilish uchun katta maqsadlarni qo'yish afzalroqdir. Maqsadlar o'lchanadigan bo'lishi kerak, bu OTMning global maqsadiga erishishga hissa qo'shadi.

OTMning institutlari, fakultetlari va markazlari o'z oldiga o'zlarining maqsadlari va strategik qarashlariga mos keladigan, umumiy OTMga mos keladigan hamda rivojlanish dasturlarini ishlab chiqadigan maqsadlarni qo'yadilar. Maqsadlar moliyaviy va strategikdir.

Strategik maqsadlar qoida tariqasida, OTMning ilmiy va ta'lim sohasidagi mavqeyini mustahkamlash, moliyaviy maqsadlar esa rejalashtirilgan moliyaviy ko'rsatkichlarga erishishdir.

Strategik maqsadlar ilmiy talabga javob beradigan mahsulotlar va ta'lim xizmatlari sifatini oshirish, ularni ishlab chiqarish tannarxini pasaytirish, OTM obro'si va darajasini yaxshilash hisobga OTM va uning bo'limlarining raqobatdoshligini oshirishdir. Moliyaviy maqsad OTM va uning bo'limlarining yuqori texnologiyali mahsulotlar va ta'lim xizmatlari ixtisoslashgan bozorlaridagi moliyaviy natijalarga erishishdir.

3. Strategiyani ishlab chiqish-OTM strategiyasi OTMning hozirgi holati va istiqbollari va tashqi muhitni hisobga olgan holda qanday qilib maqsadlarga erishish mumkin degan savolga javob beradi.

Qo'yilgan maqsadlarga erishish uchun quyidagilar talab etiladi:

- puxta o'ylangan va yo'naltirilgan harakatlar;

- kutilmagan hodisalar va o'zgaruvchan sharoitlarga munosabatlar;
- OTM xodimlarini o'zgaruvchan tashqi muhit sharoitida o'rgatib borish.

OTMning strategiyasi rejalashtirilgan, faol va moslashuvchan bo'lishi kerak. Yangi imkoniyatlar va tahdidlarni, shuningdek, tegishli bozorlardagi tendensiyalarni va mijozlarning talablarini o'z vaqtida aniqlash kerak. Raqiblardan tezroq o'rganish qobiliyati, ehtimol, yagona barqaror raqobat ustunligidir.

OTMning "tadbirkorlik ruhini" kuchaytirish, o'zgaruvchan sharoitlarga raqobatchilarga nisbatan tezroq moslashish, innovatsiyalarni joriy etish, faoliyat samaradorligini oshirish va oqilona tavakkalchiliklarni qabul qilish kerak. OTMning strategiyasi asta-sekin o'zgarishi kerak, shuning uchun strategiyani ishlab chiqish bir martalik harakat emas, balki doimiy jarayondir. Strategiyaning tez-tez o'zgarishi vaziyatni baholashda va rivojlanishni bashorat qilishdagi kamchiliklarni ko'rsatadi. Yaxshi ishlab chiqilgan strategiya bir necha yillar davomida o'zgarishsiz qolishi mumkin. O'zgaruvchan sharoitlarni hisobga olgan holda uni tuzatish kifoya. Strategik rejalashtirish uzoq muddatli (yillar uchun) va qisqa muddatli (bir yilgacha) bo'lishi mumkin.

4. OTM strategiyasini amalga oshirish-OTM strategiyasini amalga oshirish bir qator aniq tadbirlarni tashkil etish va o'tkazish bo'yicha ma'muriy ishlarni o'z ichiga oladi:

- ishlab chiqilgan strategiyani samarali amalga oshirishga qodir bo'lgan OTM tashkiliy tuzilmasini (struktura) shakllantirish;
- OTMning strategik ahamiyatga molik yo'nalishlari va bo'limlariga vazifalarni hal qilish uchun yetarli miqdorda resurslar ajratish;
- OTMning sifat menejmenti tizimini takomillashtiradigan, strategiyani qo'llab-quvvatlaydigan siyosatni ishlab chiqish;
- zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan, bilimlarni boshqarish tizimidan foydalanish orqali xodimlarning samarali ishlashi uchun sharoitlar yaratish;
- strategiyani amalga oshirishga yordam beradigan yo'nalishlar bo'yicha OTMning korporativ madaniyatini rivojlantirish;
- strategiyani amalga oshirishda o'z oldiga qo'yilgan maqsadlar va rejalashtirilgan natijalarga erishishi uchun xodimlarni rag'batlantirish tizimini joriy etish;
- xodimlarning o'z maqsadlariga erishish uchun doimiy ravishda harakat qilishlari maqsadida rasmiy va norasmiy yetakchilik (liderlik) tizimini yaratish.

5. Natijalarni baholash va qo'shimchalar kiritish-OTMdagi tashqi muhit va ichki vaziyatni doimiy ravishda kuzatib borish kerak. Agar strategiyani amalga oshirish rejalashtirilganidek tadbirlar amalga oshirilmasa, sabablarni tahlil qilish va tegishli reja va tuzatish zarur. OTM menejrlari va ular bo'linmalarining asosiy vazifasi qabul qilingan strategiyani takomillashtirish bo'lib, uni tubdan o'zgartirish yoki yangi strategiyalarni ishlab chiqish emas.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамасининг 2019 йил 3 декабрдаги "Олий таълим муассасаларини босқичма-босқич ўзини ўзи молиялаштириш тизимига ўтказиш тўғрисида"ги 967-сон қарори.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Фан ва олий таълим соҳаси ходимларининг меҳнат ҳақи миқдорини янада ошириш, илмий ва илмий-техник фаолият натижалари жорий этилишини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари

тўғрисида» 2018 йил 20 июлдаги ПҚ-3876-сон қарори ижросини таъминлаш юзасидан Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 15 августдаги 662-сон қарори.

3. Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 24 декабрдаги "Илм-фан ва таълим соҳасидаги давлат ташкилотларида илмий, илмий-педагогик ва меҳнат фаолияти билан шугулланувчи илмий даражага эга ходимларга қўшимча ҳақ тўлаш тартиби тўғрисида"ги 1030-сон қарори.